

سازمان همکاری شانگهای

همگرایی نوین منطقه ای

تألیف

شهرام قاضی زاده - عباس طالبی فر

سرشناسه: قاضی زاده، شهرام. ۱۳۵۱
 عنوان و نام پدیدآور: سازمان همکاری شانگهای همکاری نوین منطقه ای / تألیف شهرام قاضی زاده، عباس طالبی فر.
 مشخصات نشر: تهران: لقاء النور، ۱۳۸۸.
 مشخصات ظاهری: ۲۴۸ ص.
 شابک: ۴۵۰۰۰ ریال: 978-600-90203-9-3
 وضعیت فهرست نویسی: فیا
 یادداشت: کتابنامه: ص ۲۳۹ - ۲۴۸: همچنین به صورت زیرنویس.
 موضوع: سازمان همکاری شانگهای
 موضوع: Shanghai cooperation organization
 موضوع: همکاری منطقه ای.
 موضوع: امنیت بین المللی.
 موضوع: آسیای مرکزی -- روابط خارجی -- چین.
 موضوع: چین -- روابط خارجی -- آسیای مرکزی.
 موضوع: ایران -- روابط خارجی -- آسیای مرکزی.
 شناسه افزوده: طالبی فر، عباس، عباس، ۱۳۲۸.
 رده بندی کنگره: ۱۳۸۸ ق ۲/ ۵/ JZ5۴۳۳
 رده بندی دیویی: ۳۲۷/۱۷
 شماره کتابشناسی ملی: ۱۶۴۹۰۷۴

انتشارات لقاء النور

تهران - میدان سرو - بلوار پیام - خیابان پویش - مجتمع بام تهران - بلوک جی ۶ - پلاک ۳۶

تلفن: ۰۹۱۲۳۱۷۲۸۵۸

■ نام کتاب: سازمان همکاری شانگهای: همکاری نوین منطقه ای

■ ناشر: لقاء النور

■ نام مؤلفین: شهرام قاضی زاده - عباس طالبی فر

■ شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه

■ نوبت چاپ: چاپ اول

■ تاریخ انتشار: ۱۳۸۸

■ چاپ: نینوا

ISBN 978-600-90203-9-3

■ شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۰۲۰۳-۹-۳

■ بها: ۴۵۰۰۰ ریال

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۹
مقدمه.....	۱۳
فصل اول: کلیات نظری.....	۱۷
دیدگاههای مختلف در باب همگرایی.....	۲۳
دیدگاه متفکران کلاسیک.....	۲۳
دیدگاه کارکردگرایان.....	۲۷
دیدگاه نوکارکردگرایان.....	۳۰
انواع همگرایی.....	۳۳
همگرایی جهانی.....	۳۵
همگرایی فدرالیسم.....	۳۶
همگرایی منطقه ای.....	۳۷
سازمانهای منطقه ای.....	۴۸
جایگاه حاکمیت ملی.....	۵۰

۵۳..... فصل دوم: روند شکل گیری سازمان

۵۳..... همکاری شانگهای

۵۵..... معرفی سازمان

۵۶..... اجلاس هیات سازمان

۵۸..... اجلاس هیات سران

۸۶..... دبیرخانه سازمان

۸۹..... منشور سازمان

۹۱..... فصل سوم: اهداف تاسیسی بنیان سازمان

۹۳..... شرایط امنیتی در آسیای مرکزی پس از فروپاشی شوروی

۹۵..... تدوین سیاستهای محوری سازمان

۱۰۲..... دیدگاه جمهوری خلق چین

۱۱۶..... روسیه

۱۲۱..... سایر کشورهای عضو واقع در منطقه آسیای مرکزی

۱۳۱..... فصل چهارم: نگرش کشورهای عضو ناظر به آسیای مرکزی

۱۳۳..... ایران

۱۳۸..... هند

۱۴۱..... پاکستان

۱۴۳..... مغولستان

۱۴۳..... افغانستان

فصل پنجم: روابط منطقه ای سازمان.....	۱۴۷
تاثیر و تاثرات سازمان در قبال سازمانها و پیمانهای منطقه ای - بین المللی فعال	
در منطقه.....	۱۴۹
سازمان تجارت جهانی.....	۱۵۰
سازمان پیمان آتلانتیک شمالی ناتو.....	۱۵۸
آسه آن.....	۱۷۰
مناسبات سازمان با ایالات متحده.....	۱۷۳
مناسبات سازمان با سایر کشورهای مهم منطقه شرق آسیا و پاسفیک.....	۱۹۱
فصل ششم: تعامل جمهوری اسلامی ایران با سازمان.....	۱۹۳
نگاهی به عملکرد کشورمان در قبال برخی سازمانهای منطقه ای - بین المللی	
در حوزه آسیا.....	۱۹۸
مجمع آسیائی بوآئو.....	۱۹۹
مجمع جهانی اقتصاد.....	۲۰۳
گروه دی - هشت.....	۲۰۷
گروه پانزده.....	۲۱۰
اتحادیه همکاری منطقه ای کشورهای حاشیه اقیانوس هند.....	۲۱۳
بانک توسعه آسیایی.....	۲۱۷
سازمان همکاری اقتصادی اگو.....	۲۱۷
طرح کلمبو.....	۲۲۱

۸..... سازمان همکاری شانگهای: همگرایی نوین منطقه ای

سازمان اوپک..... ۲۲۴

بررسی مناسبات جمهوری اسلامی ایران با سازمان همکاری شانگهای..... ۲۲۹

بررسی تبعات حضور فعال ایران در سازمان..... ۲۳۵

فهرست منابع..... ۲۳۹

پیشگفتار

در فضای منطقه ای به وجود آمده پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، عواملی چون ژئوپلتیک منطقه، توانایی های بالقوه و بالفعل اقتصادی کشورهای تازه استقلال یافته، بازارهای جدید و منابع سرشار انرژی موجود در این کشورها باعث گردید تا این منطقه بیش از پیش محور توجه قدرتهای منطقه ای و بین المللی همچون چین، روسیه و ایالات متحده قرار گیرد.

با توجه به نقش مناسبات منطقه ای در تحقق اهداف کشورهای واقع در یک منطقه، ایجاد سازمان همکاری شانگهای از یک سو به منظور تعدیل درمناسبات دو کشور روسیه و چین با بلوک غرب (به ویژه ایالات متحده) به عنوان شریک اول استراتژیک هر دو کشور، و در مرحله دوم تعیین حدود فعالیت هر یک از دو قدرت فوق در منطقه و در نهایت رفع برخی موانع سنتی موجود نظیر اختلاف مرزی، جدایی طلبی و ... مورد توجه قرار گرفت. درمقابل چهار کشور قزاقستان، قرقیزستان، تاجیکستان و ازبکستان نیز جهت تعدیل روابط با روسیه و رفع موانع و مشکلاتی نظیر اختلافات مرزی، شورش ها و ناآرامی های داخلی، مبارزه با جدایی طلبی و ... از پیوستن به این پیمان استقبال کردند.

سازمان همکاری شانگهای نهادی چندجانبه است که در ابتدای تاسیس در سال ۱۹۹۶، کمتر به عنوان یک مکانیسم همکاری بین المللی مورد توجه قرار داشت ولی امروز علاوه بر مباحث مرزی و امنیتی، موضوعات اقتصادی و ایجاد

یک منطقه آزاد تجاری در دستور کار اجلاس‌های آن قرار دارد. در واقع تشکیلات منطقه ای مذکور بعنوان سازمانی مطرح است که دارای طرح‌های بزرگ برای همکاری چندجانبه می باشد.

روابط چین و روسیه در این گروه مهم و اساسی می باشد. این دو قدرت بزرگ پایه های اصلی سازمان همکاری شانگهای را تشکیل می دهند و در عمل میزان تعامل این دو کشور برای پیشبرد اهداف سازمان از اهمیت بالایی برخوردار است. اگرچه این دو کشور با ظهور نظم نوین جهان تک قطبی مخالف هستند، ولی در عین حال فاقد روابط استراتژیک همسو می باشند.

در همین راستا عوامل مؤثر در توفیق کشورهای عضو سازمان جهت نیل به اهداف از پیش تعیین شده را باید در محورهای ذیل جستجو کرد؛

- منافع مشترک کشورهای عضو از قبیل: تاکید بر توسعه اقتصادی از طریق تامین امنیت و ثبات سیاسی در داخل و حفظ آرامش منطقه ای
- نرم‌ها و هنجارهای مشترک از جمله: ضعیف بودن نسبی کشورهای عضو (در مورد روسیه و چین در برخی ابعاد)

• وجود توانایی ها و منابع بالقوه میان اعضا

• تاکید اعضا بر کسب هویت و پرستیژ بین المللی (در سطوح مختلف)

چین مایل نیست تا در کنار روسیه اقدام به تشکیل یک بلوک استراتژیک نماید چرا که با توجه به مناسبات گسترده چین و ایالات متحده، این اقدام می تواند مناسبات پکن - واشنگتن را به چالش بکشد. در واقع پکن، روسیه را بعنوان یک شریک غیرقابل پیش بینی می بیند. در نقطه مقابل، بنظر می رسد علاوه بر ملی گرایی افراطی روسها، بی اعتمادی سنتی روسیه نسبت به خارجی‌ان و نگرانی شهر مسکو در خصوص مهاجرت‌های غیرقانونی چینی ها به آن کشور از جمله عواملی هستند که مانع گسترش و تعمیق روابط میان شهر مسکو و شهر پکن از نگاه رهبران آن کشور می باشد.

در همین جا وظیفه خویش می دانیم مراتب تقدیر و تشکر خود را از تمام کسانی که در چاپ این کتاب ما را یاری دادند اعلام داریم؛ جناب آقای دکتر سجادی‌پور که تشویق و راهنمایی و مساعدت ایشان انگیزه اصلی این تحقیق را به ما داد. همچنین کارشناسان و همکاران محترم اداره دوم آسیای شرقی و اقیانوسیه وزارت امور خارجه که همواره با همفکری، تجزیه و تحلیل و نقد موشکافانه و ارزنده، ما را وام دار خویش ساخته اند.

بدیهی است بررسی نقادانه شما می تواند موجب تقویت توان تحلیلی و دلگرمی نویسندگان این متن گردد.

شهرام قاضی زاده
تهران؛ هجدهم دی ماه ۱۳۸۷

مقدمه

بر اساس منابع روابط بین الملل، سطح روابط میان کشورها را می توان با شاخصهایی همچون هماهنگی، همکاری، ائتلاف، همگرایی و در نهایت اتحاد تعریف و مورد سنجش قرار داد. از هماهنگی تا اتحاد درجه قابل توجهی از یکسان سازی و یگانگی وجود دارد که در طی زمان و با هماهنگی ساختارهای مختلف سیاسی - اجتماعی بدست می آید.

اتحاد درجه مهمی از همسویی است که می تواند دو یا چند کشور را در مسیر تحقق بخشیدن به اهداف مهم سوق دهد. برای رسیدن به اهداف حاکمیت ملی و دفاع از تمامیت ارضی، غالب اوقات تعاملات درحد همکاری کافی است. هر چند امنیت دسته جمعی محتاج ائتلاف و اتحاد می باشد.

درهمین راستا و در استمرار اقدامات اولیه دو کشور چین و شوروی در دهه ۱۹۸۰ جهت کاهش تنشهای موجود میان دو کشور، یک سلسله مذاکرات مربوط به "اقدامات اعتماد سازی در سراسر نواحی مرزی" میان کشورهای تازه استقلال یافته آسیای مرکزی و روسیه از یک سو و چین از سوی دیگر موجب شد تا نهادی چندجانبه با عنوان گروه شانگهای پنج^۱ باحضور کشورهای چین، روسیه، قزاقستان، قرقیزستان و تاجیکستان در آوریل ۱۹۹۶ شکل گیرد.

در مراحل بعد و با تکیه بر اهداف اعلامی در چارچوب این نهاد، از جمله "مقابله با تروریسم، جدائی طلبی ملی و افراط گرایی مذهبی"، در ژوئن سال ۲۰۰۱ و با پیوستن ازبکستان به فهرست اعضا، با دربرگرفتن ۲۵٪ جمعیت کره زمین^۱ و ۶۰٪ سرزمین اور آسیا^۲ سازمان همکاری شانگهای^۳ تاسیس گردید.

در ابتداء این سازمان به عنوان ترتیبات امنیتی منطقه ای مطرح بود، که با هدف توسعه اقدامات اعتماد سازی امنیتی در مرزهای کشورهای عضو پایه ریزی شده است و کمتر بعنوان یک مکانیسم بین المللی مورد توجه جامعه جهانی قرار داشت. ولی به مرور در طی اجلاس های سران در مسکو، آلماتی، بیشکک، دوشنبه، شانگهای و مسکو، تکوین و تحول ساختاری و عملکردی پیدا کرد و دامنه اهداف و سیاستگزاریهای آن از اقدامات و مباحث امنیتی به موضوعات اقتصادی و همکاری سیاسی، تجاری و ... توسعه یافت، تا جایی که پس از برگزاری اجلاس هشتم سران در روسیه در سال ۲۰۰۳ و با تصویب نهایی اساسنامه و اعمال تغییرات لازم در هدف گذاریها بعنوان یک سازمان همکاری بین المللی رسماً از اول ژانویه ۲۰۰۴ اعلام موجودیت نمود.

در سالهای اخیر بحث هایی چون نفت و گاز دریای خزر، توسعه ناتو به سوی شرق، تاثیر عضویت کشورهای منطقه در سازمان تجارت جهانی، تلاش جهت یافتن ساز و کاری مناسب برای جلوگیری از سلطه آمریکا بر امور جهانی و ... در مذاکرات، اعلامیه ها و بیانیه های سازمان فوق به چشم می خورد. علی رغم مسائل موجود در رابطه با قواعد خاص حاکم بر روابط بین کشورها و منطقه مورد نظر، از جمله دستاوردهای سازمان همکاری شانگهای؛ ارائه

۱. سرگنی ستروکان، القاب شانگهای، مجله کمرسانت - ولاست، ۲۶ ژوئن ۲۰۰۱، صفحه ۱. نقل از

گزارش مطبوعاتی سفارت جمهوری اسلامی ایران در شهر مسکو.

2. Shanghai : Spirit may yet hunt Asia : Francesco Sisci ; Asia Times on line (atimes.com); June 23, 2001 ; P. : 1

3. Shanghai Cooperation Organization

مکانیسم‌هایی برای گسترش اعتمادسازی میان اعضاء و آغاز خلع سلاح در نواحی مرزی عنوان می‌شود.

شکل‌گیری سازمان مذکور سبب شد تا بطور نسبی کشورهای عضو تلاش نمایند وقت و منابع محدودشان را از مسائل امنیتی و مرزی به موضوعات مهم دیگر از قبیل حفظ ثبات سیاسی و ارتقای پیشرفتهای اقتصادی در داخل اختصاص دهند.

از سوی دیگر، میان ائتلاف و همکاری فاصله‌ای جدی وجود دارد. اساس تشکیل سازمان همکاری شانگهای، امنیت مبتنی بر همکاری است که در زمینه‌هایی با مطلوبیت بین‌المللی همچون مبارزه با جدایی طلبی، تروریسم، مواد مخدر، جنایات سازمان یافته و ... همراه می‌باشد.

بنظر می‌رسد علی‌رغم امضای توافقات و پیمان‌هایی که به نوعی می‌توان از آنها بعنوان اقدامات اعتماد سازی میان اعضاء سازمان همکاری شانگهای نام برد، ماهیت روابط میان کشورهای عضو همچنان در حد همکاری است و هنوز به ائتلاف، همگرایی و اتحاد نرسیده است. همکاری میان اعضاء در حال حاضر تنها در جهت مبارزه با جدایی طلبی در درون کشورهای آسیب پذیر و حل اختلافات مرزی قابل توجه است. مصداق بارز این مدعا برخورد انفعالی این سازمان با بحران افغانستان، حمله آمریکا و انگلیس به عراق، حمله اسرائیل به جنوب لبنان و پس از آن به غزه و ... می‌باشد.

این در حالی است که به نظر می‌رسد هر یک از کشورهای عضو و خواهان عضویت در سازمان همکاری شانگهای اهداف خاص خود را دنبال می‌کنند که بر اساس منافع ملی و ویژگیهای ژئوپولتیک آنها قابل تبیین می‌باشد.

در همین راستا، جمهوری اسلامی ایران نیز در اوایل سال ۲۰۰۵ درخواست عضویت ناظر در سازمان را مطرح نمود که در اجلاس سران همان سال در شهر آستانه، سه کشور ایران، پاکستان و هند بعنوان اعضای ناظر جدید سازمان

پذیرفته شدند. بدین ترتیب و باتوجه به عضویت ناظر مغولستان در سازمان، مجموع کشورهای عضو دائم و ناظر سازمان شامل ده کشور گردید.

حال این سؤال مطرح است که حضور و فعالیت جمهوری اسلامی ایران در سازمان همکاری شانگهای چه تبعاتی می تواند برای منافع ملی کشورمان به همراه داشته باشد.

به عقیده صاحب نظران، از مهمترین تأثیرات عضویت جمهوری اسلامی ایران در سازمان، جلب همکاری اعضای این گروه و ایجاد روابط نزدیک با کشورهای مهم منطقه به ویژه چین و روسیه در راستای سیاست نگاه به شرق می باشد. ولی نباید از نظر دور داشت که روابط دوجانبه ایران و چین و روسیه بعنوان دو کشور محوری در سازمان، علی رغم گستردگی و تحکیم در همه ابعاد، هیچگاه استراتژیک نبوده است و همواره این کشورها با اولویت منافع اقتصادی و لحاظ نمودن سایر ابعاد منافع ملی خود، با دیدی تاکتیکی به روابط با جمهوری اسلامی ایران نگاه می کنند. چین و روسیه در چارچوب استراتژی کلان خود، همواره از توسعه روابط با جمهوری اسلامی ایران، بعنوان یکی از اهرمها و مکانیسم های تنظیم مناسبات خویش با جهان غرب بهره برداری کرده اند.